

Kartelbevægelse og Konsumentudbytning i Tyskland.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 24. Oktober 1907.

Af

K. A. Wieth-Knudsen.

Naar jeg begynder med at fortælle, at et Kartel er en — mere eller mindre — frivillig Overenskomst mellem samme Slags Producenter med det Formaal tilsammen at faa Monopol paa Markedet, eller som Brentano rent ud siger: at holde Priserne oppe, saa er det ikke fordi jeg tror, at De ikke ved det, men for at understrege Ordet Monopol i denne Sammenhæng. Thi ved at fremhæve dette Udtryk kommer man ikke alene Kartelspørgsmaalets Kærne nærmest, men man faar tillige en noget videre Udsigt til Emnets Rækkevidde end en kort Foredragstitel i og for sig kan give. En Undersøgelse af visse moderne Producentmonopolers Indflydelse især paa Konsumenternes Stilling kan nemlig ikke uden at gøre Vold paa den økonomiske Sammenhæng se bort fra Fænomener som Trusts og Bedriftstabler, endskønt de særlig i produktionsteknisk Henseende er noget ganske andet end Karteller. Ved en Bedriftstabel forstaar jeg en saadan

Kartelbevægelse og Konsumentudbytning i Tyskland.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 24. Oktober 1907.

Af

K. A. Wieth-Knudsen.

Naar jeg begynder med at fortælle, at et Kartel er en — mere eller mindre — frivillig Overenskomst mellem samme Slags Producenter med det Formaal tilsammen at faa Monopol paa Markedet, eller som Brentano rent ud siger: at holde Priserne oppe, saa er det ikke fordi jeg tror, at De ikke ved det, men for at understrege Ordet Monopol i denne Sammenhæng. Thi ved at fremhæve dette Udtryk kommer man ikke alene Kartelspørgsmaalets Kærne nærmest, men man faar tillige en noget videre Udsigt til Emnets Rækkevidde end en kort Foredragstitel i og for sig kan give. En Undersøgelse af visse moderne Producentmonopolers Indflydelse især paa Konsumenternes Stilling kan nemlig ikke uden at gøre Vold paa den økonomiske Sammenhæng se bort fra Fænomener som Trusts og Bedriftstabler, endskønt de særlig i produktionsteknisk Henseende er noget ganske andet end Karteller. Ved en Bedriftstabel forstaar jeg en saadan

Forening af Producenter, paa hver sit Trin af Produktionsprocessen, at de tilsammen udgør et større produktionsorganisk Brudstykke af Helhedsprocessen fra Udvindingen af Raaprodukterne til Fremstillingen af Færdigfabrikatet. Saadanne i hinanden indgribende Fabrikationsforbindelser opefter eller nedefter i Produktionsprocessen har forskellige Forfattere uafhængig af hinanden givet Betegnelsen »Kartellering paa langs«, i Modsætning til den hidtil almindelige Kartellering »paa tværs«; Tyskerne kalder dem Betriebskombinationen; paa Dansk kunde man ogsaa kalde dem for Bedriftskæder, hvis man finder dette Ord lige saa godt som Bedriftsstabel, og ikke kan danne Udtryk der er bedre.

Fælles og karakteristisk for Kartellerne, Trusterne og Bedriftsstablerne er altsaa en Stræben efter at opnaa en Monopolstilling i Produktionen*), og da det er fælles og karakteristisk for Massen af alle de personlige, individuelle Konsumenter, at de ikke kan opnaa nogen Monopolstilling i Konsumtionen, betyder Opkomsten af de tre nævnte Produktionsmonopoler økonomisk talt en og den samme Interesses modsætning, hvad Fordelingen angaar, og det er Grunden til, at jeg ved denne Lejlighed, hvor Maalet er at se hvordan det kan gaa Konsumenterne i denne Interessekamp, ikke vil begrænse mig til den egentlige Kartelform.

Noget andet er, at Kartelleringen paa tværs faktisk hidtil har været den dominerende i Tysklands industrielle Udvikling, medens Bedriftsstablerne eller Kartelleringen paa langs først er i sin Vorden. De vil straks

---

*) At dette netop er det eneste mulige Sammenligningspunkt for de forskellige moderne økonomiske Organisationsformer, indrømmes nylig af Liefmann. Se Conrads Jahrb. 1907, S. 326.

forstaa, at Tyskland herved frembyder en Modsætning til Amerika*) Aarsagerne hertil er naturligvis ret komplicerede, og jeg skal i forbigaaende kun gøre opmærksom paa den væsentligste og tillige den hyppigst oversete: at nemlig aabenbare Prisoverenskomster i monopolistisk Øjemed er forbudt i den amerikanske Lovgivning, saa at Enkeltstaterne kunde gaa meget drakonisk tilværks over for de Forsøg, de amerikanske Industrier i Slutningen af 70'erne gjorde paa at organisere sig med fælles Prisoverenskomster paa den Maade som det er sket i Tyskland. Amerikanerne har saa omgaaet Lovgivningen ved at samle saa store og saa mange Bedrifter som muligt under én Hat, altsaa ved at udvikle Trustformationerne. Disse kan man ikke ramme ud fra noget af de eksisterende Retssystemer, og det er kun fordi Trusterne i deres Kamp om Monopolet mildest talt har været meget uforsigtige i Midlerne (bl. a. fremtvunget et lovstridigt Differential-Tarifsystem paa Jærnbannerne), at der er vakt Haab om at komme dem til Livs.

I Tyskland derimod eksisterer der slet ingen Lovhindringer for, at Producenterne kan associere sig som de vil for bl. a. at beherske Priserne, og det tyske Rige indtager derved — jeg tror sammen med Skandinavien — en Undtagelsesstilling i den europæisk-amerikanske Lovgivning. I Frankrig falder Kartellerne ifølge gammel Retspraksis under Artiklerne 1131 og 1133 i Code Napoleon, ifølge hvilken allerede 1826—28 en Fabrikant-overenskomst om ikke at sælge vedkommende Varer

*) Smlgn. ogsaa Vogelsteins Anskuelse (Schriften des Vereins für Socialpolitik S. 326): Monopolerne har i Amerika en meget ringere Betydning end i Tyskland.

under en bestemt Pris ved Dom blev erklæret ugyldig »under Hensyn til, at Fabrikanterne, idet de otte i Tallet fastsatte Salgsprisen, krænkede den offentlige Orden, som udkræver den fuldstændigste Handelsfrihed«*). England er jo Anti-Monopollovgivningens klassiske Land, og den opsigtsvækkende Dom, der for nogle Aar siden overgik endog en Arbejderorganisation, (Amalgamated Engineers), fordi den ved Boykotning o. s. v. af visse Fabrikker havde krænket den saakaldte Sammenrottningslov (Conspiracy Act 1875, Trade Union Act 1876) vil endnu være i frisk Minde. Heraf følger naturligvis ikke, at Associations- og Monopol-tendenserne trænges tilbage i de andre Lande, men de nødes dels til at optræde mere forsigtigt og dels til allerede fra Begyndelsen at søge andre Udveje til at udelukke Konkurrencen, end Prisoverenskomster. Tyskland er altsaa disse rene Kartellers Eldorado allerede af retslige Grunde, og de har da ogsaa med Tysklands industrielle Udvikling været i rivende Opkomst. Før 1865 var der kun 4, før 1875 kun 8; 14 før 1879, men derimod 90 allerede 6 Aar efter, og i de følgende Femaar kan man regne en Stigning til henholdsvis 210, 250, 300 og endelig omkring 400 ved den store tyske Kartelenquêtes Opgørelse, afsluttet 30. September 1905. Vi skal nu til at begynde med udrede de økonomiske Aarsager og Forbetingelser til denne Udvikling.

---

*) Citeret efter Baumgarten Meszlény: Kartelle (Berlin 1906) S. 270. Denne indtil nyeste Tid fortsatte Retspraksis har ogsaa i Frankrig tvunget Kartelvæsenet ind i individualistiske, trustlignende Former, skønt den kun faar Betydning, hvor et Kartelmedlem bryder ud af Ringen.

Herved vil jeg dog se at holde mig borte fra abstrakte Forklaringer, som ofte forfejler Indtrykket og især paa Grund af fuldstændig Seen bort fra det praktiske Livs Realiteter ikke giver rigtig levende Forestillinger om Pointerne i Bevægelsens fremdrivende Kræfter. Saaledes giver Liefmann i sin nye Bog*) følgende Skildring, der er en af de klareste og korteste: »Saalænge Masseproduktionen endnu var i sin Vorden, var Fabrikantens Udsigter endnu meget gunstige, thi han kunde som oftest producere billigere end den forældede Haandværksbedrift. Denne maatte altsaa i det ene Fag efter det andet vige for Stordriften. Men saasnart et større Antal Fabriker var forhaanden i samme Erhvervsgren, blev deres Stilling vanskeligere, og det saa meget mere, jo hurtigere ny tekniske Opfindelser og Forbedringer fulgte paa hinanden. Nu kunde enhver ny Producent ved at anvende de nyeste Maskiner og Forbedringer blive de gamle overlegen; enhver søgte ved billigere Produktion og billigere Tilbud at skaffe sig en fast Afsætning. De ældre Fabriker anvendte deres tidligere Gevinst til ligeledes at foretage de nyeste Forbedringer, de i Bedrifterne indskudte Kapitaler blev større og større og Konkurrencen mellem Producenter af samme Fabrikationsgrene heftigere og heftigere. Konkurrencens Vækst er en almindelig Foreteelse i det moderne økonomiske Liv, og det er denne, der i første Linie har foranlediget Kartellerne. Denne Forøgelse af Konkurrencen er altsaa en Følge af de vældige tekniske Fremskridt, ved hvilke Produktionsomkostningerne blev trykket længere

---

*) Kartelle und Trusts. Stuttgart 1905. S. 19—20.

og længere ned. Den er endvidere en Følge af den fortsatte Udvidelse af Handels- og Transportmidlerne, hvorved hver Producents Afsætningsomraade forøges, saa at han træder i Interesses modsætning til en stedse større Kreds af Producenter*). Den er endelig en Følge af den i de fremskredne økonomiske Kulturer («Volkswirtschaften») overordentlig forøgede Kapitalrigdom og den derved lettede Oprettelse af ny Foretagender«.

Med Undtagelse af det sidste Punkt, overfor hvilket man i hvert Fald maa gøre det Forbehold, at de til Oprettelsen af ny Produktionsforetagender nødvendige Kapitaler er steget saa stærkt, at de ældre Foretagender eller i nyeste Tid Bankerne mangen en Gang allerede herigennem sidder inde med et Slags Monopol, saa er alt dette jo ganske rigtigt. Men man savner her som i næsten hele den økonomiske og — ifølge Rathenau**) — ogsaa i den tekniske Literatur en haandgribelig Eftervisning af Masseproduktionens og den fremadskridende Tekniks Indflydelse paa Produktionsomkostningerne, paa Konkurrencen og dermed paa Karteldannelsen. Nu er det ganske vist en gammel Læresætning i Nationaløkonomien, at Tekniken er denne uvedkommende; men selv om den Sætning nogensinde har været rigtig, saa har den i hvert Fald

*) Allerede heraf følger, at det er begrundet paa en falsk Optimisme, naar Nutidens Transportpolitikere og Økonomer glæder sig over, at den moderne Transportudvikling o. s. v. bringer Menneskene nærmere til hinanden. Den bevirker tværtimod, at Konsument og Producent, der allerede er adskilte indbyrdes ved uhyre Afstande, kommer længere og længere bort fra hinanden, som jeg har udviklet det i »Coût de la vie«, Rev. écon. intern. 1907, Vol. IV.

**) Rathenau: Produktionskosten. Jena 1906. S. 16.

i den nyeste Tid tabt sin Gyldighed. Man forstaaer nu til Dags ikke de økonomiske Fænomener, naar man ikke gør sig bekendt med de tekniske Forudsætninger, med hvilke de staaer i Forbindelse. Jeg tror altsaa, at jeg gør mest Nytte ved her at samle nogle typiske Eksempler paa den moderne Masseproduktions og Tekniks Betydning for Ændringer i Produktionsomkostningerne. Man tør vel nok forudskikke, at Tilvejebringelsen af saadanne Data ingenlunde er en let Sag for en Privatmand, og at ikke en Gang den store tyske Kartel-enquête har kunnet gaa Syndikaterne og Kartellerne ordentlig paa Klingen i dette højvigtige Kapitel, skønt Enquêten nu, om jeg saa maa sige, har været i Gang nøjagtig lige saa længe som Forsvarskommissionen i et af Nabolandene.

Foruden egne Iagttagelser har jeg derfor i det nærmest følgende kun to nysudkomne Bøger at støtte mig til, af henholdsvis Rathenau (l. c.) og Bosenick*), som jeg trygt kan anbefale enhver, der interesserer sig for flere Detailler. — Man gør sikkert bedst i at skelne mellem Produktionsvirksomheder, der arbejder under Loven om det stigende, og saadanne der — i alt Fald i Hovedsagen — arbejder under Loven om det faldende Udbytte.

Det første Eksempel fra Loven om det stigende Udbytte har jeg hentet fra den ret ny Skrivemaskine-industri. Den første Maskine, hvis Fremstilling af Mangel paa specielle Værktøjsmaskiner o. s. v. naturligvis overvejende maatte foregaa ved Haandarbejde, kom paa 4500 Mark. Da den havde staaet sin Prøve, for-

---

*) Der Steinkohlenbergbau in Preussen. Tübingen 1906.

færdigede man 100 Stykker paa én Gang, hvorved Produktionsomkostningerne sank til 200 Mk. pr. Stk. Den videre Udvikling fremgaar af følgende Tal*):

Antal samtidig producerede Skrivemaskiner	Fabrikens Produktionsomkostninger Mk. pr. Stk.
100	200
500	160
1000	140
2000	125

I den udvidede Produktion arbejdede 80 almindelige Værktøjsmaskiner og 10 Specialmaskiner for at fremstille de 950 forskellige Dele, hvoraf Skrivemaskinen bestaar. Allerede heraf fremgaar baade den stadige Kapitalforøgelses og den stadige Produktionsudvidelses Nødvendighed i Kampen for at slaa Konkurrenterne.

Vi tager dernæst et Eksempel fra Værktøjsindustrien, der ikke er af saa ny Dato, ligesom den stigende Produktion ikke spiller nogen afgørende Rolle for Omkostningerne, fordi det meste er Præcisionsarbejde, saa at et stort Antal Stykker tager forholdsvis næsten lige saa lang Tid som et ringere Antal. Alligevel foregaar der lige ned til den nyeste Tid et Fald i Produktionsomkostningerne, som følgende Tabel viser. (Se øverst Side 505).

Faldet skyldes altsaa i dette Tilfælde ikke den (indtil det tidobbelte) forøgede Produktion; men Indførelsen af ny Opfindelser o. s. v., saaledes i 1901 Automatmaskiner, der muliggør en Arbejdsbesparelse af 60 %, forklarer det tilsvarende stærke Fald paa Kon-

*) Rathenau: Produktionskosten. S. 18.

Produktionsomkostninger i Mk. pr. Stykke Boreværktøj:

Aar	Mate- riale	Arbejds- løn	Øvrige Fabrika- tions- udgifter *)	Samlede Produk- tionsom- kostninger pr. Stk.	Antal Stykker
1900	0.88	0.48	0.48	1.84	1200
1901	1.05	0.35	0.36	1.76	3430
1902	0.95	0.27	0.29	1.51	8560
1904	0.87	0.25	0.28	1.40	12400

toen Arbejdsløen pr. Stk.; omvendt udmærker Eksemplet sig ogsaa ved, at Materialeomkostningerne snarest har haft Tilbøjelighed til at stige. Helhedsresultatet er imidlertid et Fald af 26 % i Produktionsomkostningerne, hvilket aabenbart kun kan realiseres af den, der stadig kan sætte Kapital i de nyeste Maskiner, uanset om de gamle er udtjente eller ej. Det fremgaar allerede heraf klart, i hvilken Grad det tekniske Fremskridt skærper Konkurrencekampen. Endnu tydeligere bliver det ved at sammenligne to Fabriker i samme Branche (Elektromotorindustrien), hvoraf den ene (A) er ældre og først i de sidste Aar har begyndt at arbejde med Specialmaskiner, medens den anden (B) fra første Færd var anlagt paa Masseproduktion og udrustet med de nyeste og bedste Arbejdsmaskiner. (Se omstaaende Tabel).

Man ser heraf, at den ældre Fabrik i 1901—02 er saa langt bagefter sin yngre Konkurrent, at den maa gøre en Kraftanstrengelse og forny sit Materiel, hvor-

---

*) Leje, Kraft, Lys og Brændsel, Reparationer, Arbejderforsikring, Afskrivning for Slid paa Maskiner, Forrentning af den i Bedriften indskudte Kapital, smlgn. Rathenau S. 58; derimod ikke Handelsomkostninger (selv om Fabriken har en Salgsafdeling) som Provision, Rejsepenge, Reklame, Post- og Kontorhold, smlgn. Rathenau S. 17, Noten.

Produktionsomkostninger (Mk.) i Elektromotorindustrien
pr. Hestekraft af en Motor paa

	1 HK.		2 HK.		3 HK.		5 HK.	
	A. (ældre)	B. (nyere)	A. (ældre)	B. (nyere)	A. (ældre)	B. (nyere)	A. (ældre)	B. (nyere)
1901	170	140	—	99	84	78	—	57
1902	136	125	110	93	—	74	67	53
1903	118	121	97	90	72	72	57	51
1904	—	120	—	86	—	69	—	50

ved det ogsaa lykkes den i Løbet af faa Aar at bringe sine Omkostninger ned med 30% og derved for de mindste Maskiners Vedkommende endog slaa Konkurrenten.

Vi skal derpaa se et Eksempel fra Ekstraktivindustrierne, som jo ialtfald delvis arbejder under det aftagende Udbyttes Lov. De fuldstændigste Efterretninger har man fra Statskulgruberne i Saarbækkenet, hvor Forholdet mellem Produktionsomkostninger, Produktionsmængde og Arbejds løn i de sidste 15 Aar udviklede sig paa følgende Maade:*) (Se omstaaende Tabel, S. 507).

Trods stigende Masseproduktion har de relative Omkostninger været i Stigning, og denne Stigning skyldes ikke højere Arbejds løn. Den skyldes derimod Nødvendigheden af enten at gaa i Lag med stedse fattigere Kulaarer, dels fordi de andre udtømmes, dels fordi Efterspørgselen stiger, — eller at gaa i Lag med ny Sprængnings- og Tunnelarbejder for at kunne udvinde de vanskeligere tilgængelige, hvilket især vil sige dybere beliggende Kulaarer. I første Tilfælde kan den

*) Materialet findes hos Bosenick l. c. S. 66.

	Produktions- omkostninger i Mk. pr. udvunden Ton Kul	Gennem- snitlig Salgspris. Mk. pr. Ton.	Produktions- mængde i Mill. Tons.	Bjærgarbej- derfortjene- sten i Mk. pr. Hoved
1887—88	5.71	7.13	—	3.26
88—89	5.71	7.31	—	3.31
89—90	6.91	8.78	—	3.61
90—91	8.30	10.91	—	4.18
91—92	8.39	10.39	—	4.36
92—93	8.03	9.73	6.0	4.13
93—94	7.29	8.94	6.2	3.89
94—95	7.13	8.81	6.6	3.68
95—96	6.94	8.99	7.1	3.79
96—97	6.85	8.94	7.8	3.72
97—98	6.87	9.28	8.5	3.78
98—99	7.14	9.53	8.8	3.85
99—1900	7.51	10.35	9.2	3.93
1900—01	7.94	11.99	9.4	4.06
01—02	8.31	12.47	9.3	3.54
02—03	8.22	11.54	9.7	3.57

vigtigste Del af denne Ekstraktivindustri's Produktionsomkostninger, nemlig Arbejdslønnen, stige indtil det dobbelte, fordi det gennemgaaende tager dobbelt saa lang Tid for en Bjærgarbejder at udvinde et givet Kvantum Kul af f. Eks. en Aare paa $\frac{1}{2}$ Alens Mægtighed som af en Aare paa 1 Alens Mægtighed*). I Fald man derimod skrider til en Udvidelse af Skakterne, belastes vedkommende Aars Budget med en Del Udgifter, som i alt Fald i Øjeblikket er uproduktive, selv om Udbyttet til Gengæld de følgende Aar bliver saa

*) For England har man (cit. Bosenick l. c. S. 42) følgende:

Produktionsomkostninger ved en Kulaaremægtighed af c.	Heraf Hugge- og Transportløn
37 cm. 8 sh. 1 d.	5 sh. 2 d.
42 — 7 — 3 .	4 — 4 —
54 — 6 — 4 .	3 — 5 —
68 — 5 — 8 .	2 — 9 —

meget højere. Her har De tillige Grunden til adskillige af Svingningerne indenfor de relative Produktionsomkostninger i Tabellen S. 507; føjer De hertil, at det synkende Udbyttes Lov modvirkes paa visse Punkter af Omkostningerne, f. Eks. ved Overgang fra Heste-til Maskintransport nede i Gruberne, saa har De alle væsentlig bestemmende Momenter i denne Industris Produktionsomkostninger for Øje.

Af Omkostningernes naturlige Vækst følger imidlertid, at Ekstraktivindustrierne er næsten endnu uheldigere stillet i den økonomiske Konkurrencekamp end Forædlingsindustrierne. Thi de har meget vanskeligere ved at beherske Omkostningerne, og føler derfor saa meget desto større Trang til at beherske Priserne. Disse fulgte under den hidsige Konkurrence, inden Kulsyndikatet traadte i Virksomhed 1893, daarlige Trop med Produktionsomkostningerne. Saaledes rakte Udbyttet i Tysklands største Kuldistrikt, Ruhrbækkenet, i Aarene 1873—90 ikke længere end til en gennemsnitlig Forrentning af $4\frac{1}{2}\%$ af den indskudte Kapital, og dette Resultat blev endda kun naaet ved at nedsætte Materialeafskrivningen til $1\frac{1}{2}\%$ og Reservefondshenlæggelsen til $\frac{3}{4}\%$. Da de Sagkyndige imidlertid netop i dette Kuldistrikt*) forlanger en Afskrivning af 3% og en Henlæggelse af 1% , saa kunde en økonomisk forsvarlig Drift ikke i Længden udbringes til mere end 3% , og en saadan Beskedenhed kan man, som Forholdene nu en Gang er, ikke vente sig af Kapitalens Herrer. Dertil kommer de stærke Prissving-

*) Se Generaldirektør Effertz: Die niederrheinisch-westfälische Kohlenindustrie in ihrer Existenzbedingungen — früher und jetzt. Essen 1895. Cit. efter Bosenick l. c. S. 73—74.

ninger, som medførte en stor Risiko for Grubeejerne. Dette fremgaar ved en Betragtning af de tre Baisseaar 1878, 1885 og 1894, som følgende Tal fra de rhin-westfalske Gruber udviser:

	Produktion. Millioner Tons	Omkostninger, indbef. Afskrivninger, M. pr. Ton	Over- skud. Mk. pr. Ton	Indskudt Drifts- kapital. Mk. pr. Ton	Drifts- kapitalen forren- tedes altsaa med %
1878	11.4	4.94	0.85	22	1.6
1885	19.1	4.81	0.54	19	2.8
1894	32.4	6.38	0.84	20	4.2

Disse Tal kommenterer Bosenick, der har dem fra Effertz's Bog, med følgende Bemærkninger: De viser, at Produktionsomkostningerne pr. Ton, men ogsaa Forrentningen af Driftskapitalen, er steget; dette er særlig paafaldende i 1894, der netop var det første Kartelaar. Paa den anden Side er en Forrentning af 1.6 % i 1878 og 2.8 % i 1885 saa enorm lav, at det nok kunde være tillokkende at liste ind under Kartelhatten*). Altsaa stiftedes det almægtige Rhinsk-Westfalske Kulsyndikat, hvis Historie jeg iøvrigt maa forudsætte bekendt, for straks videre at kunne forfølge Prisudviklingen og Produktionsudbyttet under Kartelregimentet. Dette er muligt ved Hjælp af en inegat fuldstændig Prisliste, som en af Syndikatets Ingeniører forleden Dag offentliggjorde i *Revue écon. intern***), sammenholdt med Gennemsnitsdividenden af de paa Berlins

*) l. c. S. 74.

**) Se Düsseldorf: *Les unions du bassin houiller rhéno-westphalien*, 1907, Vol. III, S. 613.

Børs siden 1896 noterede Kulaktier*). Resultatet er givet i følgende Tabel.

Forholdet mellem Kulsyndikatets Salgspriser og Kulaktiernes Udbytte (af Nominalbeløbet).

Aar	Salgspris (Mk. pr. Ton) for				Dividende af Kulaktierne paa Berlins Bors
	Magerkul	Fedekul	Flammekul	Gaskul	
1893 ..	6.00	7.00	8.00	9.50	—
1894 ..	6.00	7.50	8.50	10.00	—
1895 ..	6.00	7.50	8.50	10.00	—
1896 ..	6.50	8.30	8.75	10.00	7.9
1897 ..	7.00	8.00	9.25	10.50	9.9
1898 ..	7.00	9.10	9.25	10.50	10.2
1899 ..	8.00	10.10	9.75	11.00	10.8
1900 ..	9.00	10.10	10.75	12.00	14.6
1901 ..	9.00	9.00	10.75	12.00	9.7
1902 ..	7.50	9.00	10.25	11.50	7.1
1903 ..	7.50	9.00	10.00	11.50	10.5
1904 ..	7.50	9.00	10.00	11.50	10.5
1905 ..	9.00	9.30	10.00	11.50	—
1906 ..	9.00	10.00	10.75	12.00	—
Sommer					
1907 .. (fra $\frac{1}{4}$).	10.00	11.00	11.75	12.50	—
Vinter					
1907**)	—	—	—	13.50	—

Se det er noget andet end den tidligere Gennemsnitspris paa 7—8 Mk. pr. Ton og en Forrentning af 2—3 $\frac{0}{10}$. 11—12 Mark pr. Ton og en Rentabilitet af 10 $\frac{0}{10}$, det lader sig høre, især da det alene for Kulsyndikatet, der ganske vist nu producerer de $\frac{3}{5}$ af hele Prøjssens Kulvinding (i 1905 altsaa 67 Mill. Tons), drejer sig om Kapitaler paa $1\frac{1}{2}$ Milliard Mark. Og de øvrige Gruber, især Statsværkerne, har — mutatis

*) Cit. Brust: Der Bergarbeiterstreik im Ruhrrevier, Archiv für Socialw. u. Socialpolit., II Bd. N. F. (cit. Bosenick S. 75).

***) I disse Dage meddeler tyske Telegrammer, at Kulsyndikatet har vedtaget at lade den hidtil gældende, høje Priskurant forblive Kraft indtil Foraaret 1909!

mutandis — fulgt Trop baade hvad Priser og Udbytte angaar*), hvilket tildels fremgaar allerede af Tabellen S. 507.

Hermed er det gjort indlysende, at det ikke, i alt Fald ikke alene, er Produktionsomkostningerne, der er Skyld i denne siden 1893 vel vedligeholdte Prisstigning, saaledes som f. Eks. Ingeniør Düssel uden nærmere Forklaring paastaar.**) Navnlig er det her utilladeligt at begrunde Prisstigningen med den højere Arbejds løn. For Saarbassinet (Statsværkerne) har man en detaljeret Tabel, der ganske uimodsigeligt godtgør dette for Aarene 1898—1903. Sætter man nemlig Tallene i 1898—99 = 100, faar man følgende Oversigt:†)

	Produktionsomkostning pr. Ton ialt	Heraf Arbejds løn pr. Ton	Materiale pr. Ton	Overskud pr. Ton	Grube- fortjeneste pr. Hoved
1898—99	100	100	100	100	100
99—1900 ..	105	102	115	124	102
1900—01	111	106	127	193	105
01—02	117	110	127	192	104
02—03	116	108	115	140	105

Ligeledes ser man i alle Tysklands Kulbækkener, at naar Prisen stiger, saa synker Arbejds lønnens Andel i Prisen og omvendt.††) Skulde Arbejds lønnens Stigning kunne motivere Prisstigningen, saa maatte disse Stigninger være nogenlunde proportionale. Vi har

*) Se nærmere Bosenick, cit. S. 77—78 og S. 66.

**) I. c. i Rev. écon. intern. 1907. Vol III S. 615: Cette augmentation [for 1907] est la conséquence naturelle (!) de celle des frais de production des mines.

†) Bosenick S. 69.

††) ibid. S. 108—114.

allerede set (Tabellen S. 507), at dette i alt Fald ikke er Tilfældet i Statsgruberne, og det skulde jo ogsaa være mærkeligt, om Forholdet var bedre i Privatværkerne, selv om det under særlige Arbejdsvilkaar kan være forekommet.

Under alle Omstændigheder staar det fast, at Kapitalens Udbytte af Prisstigningen har været stærkere end Arbejdets*), og at dette er en direkte Følge af Kulsyndikaternes Prispolitik. Det er disse Forhold, der i Forbindelse med den Omstændighed, at Lønnen i og for sig knebent dækker Udgifterne til et rimeligt Livsophold**), er Aarsagerne til den stadige Gæring blandt Bjærgarbejderne. Saaledes kunde selve det prøjssiske Regeringsorgan »Norddeutsche« for netop et Aar siden i en Leder fremsætte følgende Betragtninger: »At Grubeforvaltningernes eventuelle Beslutning om ikke at gøre Arbejderne nogen Indrømmelse intet Hensyn tager til Ønsket om en fredelig Forstaaelse mellem begge Parter, vil i hvert Fald ikke netop gøre et godt Indtryk i videre Kredse, fordi Bjærgarbejderne trods den i de sidste Aar atter indtraadte Lønstigning er kommet bagud hvad det samlede Livsophold angaar, og derfor kan gøre Fordring paa Hensyntagen fra de netop nu ved særlig rigt Udbytte begunstigede Grubejere. Lønningerne kannæppe betegnes som tilstrække-

---

*) Se yderligere konkrete Eksempler herpaa i Ladons Artikel i »Zukunft« d. 27/10 06.

***) Dette kan ifølge Mümberts Afhandling »Das Nahrungswesen« i »Handbuch der Hygiene« IV Supp. bd. 1904, sættes til 1536 Mk., medens Aarslønnen selv ifølge de højeste Ansættelser ikke kommer over 12—1500 Mk. (Se Ashley: Das Aufsteigen der arbeitenden Klassen Deutschlands. Tübingen 1906, S. 90—91).

lige, naar man anser det for ønskeligt, at ogsaa Arbejderklassen til enhver Tid bliver delagtig i den økonomiske Udviklings Velsignelser.«*) Dette saa jo ud som om Regeringen slog sig selv paa Munden, og Artiklen vakte derfor Opsigt, da den prøjssiske Stat som omtalt ikke lønner bedre end de private, og ved sin Kokteren med Syndikaterne til en vis Grad er medskyldig i disses Prispolitik**), og »Norddeutsche« maatte da ogsaa Dagen efter gøre Bod ved at erklære, at Artiklen ikke stammede fra Regeringen. Hvorom alting er, de Priser, som Syndikatet i denne Tysklands vigtigste Ekstraktivindustri har kunnet fremtvinge, er ikke begrundet i Produktionsomkostningerne og har ikke en Gang skaffet Industriens egne Arbejdere varige eller væsentlige Fordele†). Hvordan det er gaet de videreforarbejdende Industrier paa den ene Side og den øvrige personligt konsumerende Befolkning paa den anden, skal vi se i Sammenhæng med det følgende.

Vi gaar nu over til den anden store Ekstraktivindustri, nemlig Raajærnsproduktionen, og Følgerne af de deri herskende Syndikaters Prisaftaler. Det ældste oprettedes allerede i 1886 under Navn af det rhinsk-westfalske Raajærnsforbund for Støberi- og det saakaldte Thomasjærn; det konsolideredes betydeligt i 1897 og smeltede i 1904 sammen med de to andre Raajærnsyndikater til Raajærnsyndikatet i Düsseldorf. Alene ved den deraf følgende Udelukkelse af den gensidige Konkurrence er det blevet denne Industri muligt fuld-

*) »Nordd. Allg. Ztg.», Søndag d. 20. Okt. 1906.

**) Smlgn. Baumgarten-Meszlény, S. 89—90.

†) Det nyeste, største og bedste Værk over Kartellerne, Baumgarten-Meszlény's Bog, forfægter S. 212 den samme Anskuelse, *Nationalekonomisk Tidsskrift*. XXXV.

komment at udnytte hele Tolden (10 Mk.) og Fragten (c. 11 Mk.) paa Jærn fra England til Ruhrort, til stor Skade for de konsumerende Industrier, altsaa navnlig Halvfabrikater og Staalforarbejdelserne.

Følgende Tabel*) viser dette, idet den indeholder en Sammenligning mellem Priserne paa to ensartede Jærnkvaliteter, nemlig tysk Støbe-Raajærn og engelsk Cleveland-Raajærn Nr. 3.

	Aarlige Gennemsnitspriser for Tysk Støbe- Raajærn loco Gruben i Rhin- provinsen, Mk. pr. Ton	Engelsk Cleveland- Raajærn Nr. 3 franco Midd- lesborough, Sh. pr. Ton	Differens i Mk. pr. Ton
1890	67	45	22
1891	60	40	20
1892.....	57	39	18
1893.....	54	34	20
1894.....	54	36	18
1895.....	55	36	19
1896.....	58	38	20
1897.....	60	41	19
1898.....	61	42	19
1899.....	76	60	16
1900.....	97	69	38
1901.....	—	45	?
1902.....	61	49	12
1903.....	64	46	18
1904.....	66	43	22

De saakaldte kontradiktoriske Forhandlinger fra den tyske Kartelenquête fastslaar ligeledes, at Düsseldorferkartellet har været i Stand til kunstigt at holde Priserne oppe**). Montanindustrien udviser da ogsaa en fabel-

*) Uddraget af Morgenroth: Die Exportpolitik der Kartelle. Leipzig 1907. S. 20.

***) Hefte 5. S. 136—38, 183 og 189—190.

agtig Rentabilitet. Rekorden er sat af Ilseder Malmjærnslytte, der fra 1898 til 1905 har givet henholdsvis 63, 70, 50, 40, 40, 52, 50 og 50 % i Dividende. Iøvrigt kan man desværre ikke gennem Betragtning af Dividender og Kurser opnaa noget rigtigt Indblik i Forrentningen af den effektivt nødvendige Kapital i disse Industrier, da Aktieselskaberne foretager idelige og tildels nominelle Udvidelser af Kapitalerne, ofte blot for at skjule Udbyttets reelle Størrelse. Det var f. Eks. netop Tilfældet med ovennævnte Ilseder Hytte, der begyndte med en Kapital af $3\frac{1}{4}$ Mill. Mk., som i 1892 forhøjedes til $4\frac{1}{2}$ og 1897 til $6\frac{2}{3}$ Mill. Da Jærnværket alligevel ikke kunde blive Dividenden kvit, besluttede man ultimo 1906 at forhøje Aktiekapitalen endnu en Gang med 50 % til 10 Mill., under Paaskud af Bedriftsudvidelse, skønt man jo let havde kunnet skaffe den nødvendige Kapital af de løbende Indtægter blot ved i de to sidste Aar at have udbetalt 25 % i Stedet for 50 % i Dividende.*) De af disse Hovedekstraktivindustriers Prispolitik følgende Vanskeligheder for de konsumerende Industrier skærpes yderligere ved, at de førstes Eksportpriser i Reglen er betydelig lavere end Indlandspriserne, hvorved de udenlandske Forædlingsindustriers Konkurrencedygtighed ofte bliver forøget over for de tilsvarende tyske. Da disse Misligheder er velkendte, skal jeg kun nævne, at Kul- og Raajærnsyndikatet, for at imødegaa den stigende Forargelse, har indrømmet visse eksporterende Forædlingsindustrier en Godtgørelse i Forhold til Kul- og Jærnforbruget i de halvforarbejdede, udførte Jærnvarer.

*) Se »Dresdener Neueste Nachrichten« 9. Decbr. 1906.

Følgen blev snart, at man ogsaa maatte give Eksportpræmier til det næste Trin i Produktionsprocessen o. s. v., saa at man i 1902 maatte lave en særlig Central i Düsseldorf for alle disse meget udviklede Beregninger.*)

Ved dette Æskesystem har Ekstraktivindustrierne paa den ene Side fældet en Dom over deres egen Prispolitik, og paa den anden Side søgt at raade Bod paa denne, men først efter at de konsumerende Industrier ved egne Sammenslutninger tvang dem dertil. Saaledes kom de andre højvigtige Karteller i Jærindustrien i Stand, nemlig det saakaldte »Halbzeugverband« (Halvfabrikater som Stangjærn og Smedejærnblokke) i 1896 (konsolideret 1901), der 1904 sammen med alle Kartellerne i disse to forudgaaende Produktionsstadier gik op i det store tyske Staalværksforbund (Aktieselskab i Düsseldorf), der altsaa produktionsteknisk set har stor Lighed med visse store amerikanske Truster. Dets Formaal er, som Syndikus Dr. Völcker meget klart angiver i en Artikel derom i Rev. écon. intern. (1904, Vol. III, S. 725), at holde Staalprodukternes Pris i en Højde, som staar i det »rigtige« Forhold til Prisen paa Raamaterialierne. Heraf er atter Walzdrahtsyndikatet (1897) og Drahtstiftverband, stiftet Aaret efter, afhængige. Saaledes forplanter Prisbevægelsen sig fra det ene Produktionstrin til det andet i næsten kronologisk Orden og drager naturligvis undervejs Kartellering i en Mængde Sidegrene med sig. Paa den Maade er vi kommet tilbage til vort Udgangspunkt, som var det højeste Trin af Produktionsproces-

*) Se Morgenroth: Eksportpolitik S. 51—54.

sen, og vi skal nu lægge Mærke til, at der gør Prisbevægelsen foreløbig ligesom Holdt. Dette ligger i, at man hidtil har kunnet overkompensere den fra de tidligere Trin hidrørende Materialfordyrelse o. s. v. ved, som Rathenau udtrykkelig fremhæver (l. c. S. 29), at »gøre den sparsommeligste Anvendelse af Materialet og Udnyttelse til den yderst tilladelige Grænse til Princip«. Det vil ikke undgaa Deres Opmærksomhed, at her lurer den moderne Fabriksdrifts almen anerkendte, men lige saa svært direkte paaviselige Kvalitetsforringelse. Men Resultatet er i hvert Tilfælde, at de paagældende Industrier gennemgaaende, som Eksemplet S. 505 viser, endnu ikke har haft højere Materialomkostninger pr. Arbejdsstykke, og de har i det store og hele heller ikke forandret Priserne synderligt. Alligevel foreligger der ogsaa her en urimelig Belastning af Konsumenterne, der her er de endelige, individuelle, personlige Konsumenter. Thi vi saa jo, i hvor høj Grad Loven om det stigende Udbytte Aar for Aar gjorde sig gældende i disse Industrier, saa at Fremstillingen af hvert enkelt helfærdigt Arbejdsstykke er blevet billigere og billigere. Naar Priserne alligevel i aarevis holdes oppe paa den tidligere Højde, saa at det tekniske Fremskridt kun kommer Producenterne til Gode, saa er dette lige saa fuldt en Konsumentudbytning som den, der øves ved at Priserne forhøjes paa Trods af konstante Omkostninger, og det viser sig altsaa, at man lige op til de øverste Grene af Produktionstræet har fundet Midler*) til at dræbe Konkur-

*) Disse Midler afviger i disse Industrier, hvor Prisaftaler paa Grund af Produkternes Mangesidighed o. s. v. er vanskelige, ofte stærkt fra den almindelige Kartelform, som f. Eks. Danneisen

rencen og vælte hele Skaden over paa de endelige Konsumenter.

Det fremgaar tillige af hele vor Udvikling, at det er vanskeligt at bedømme Kartellers eller Bedriftsstablers Prispolitik og dens Berettigelse over for Konsumenterne uden at kende Gangen i Produktionsomkostningerne for alle Produktionsprocessens Led. Det er der imidlertid intet Menneske der gør, og derfor vil De ogsaa have mig undskyldt, saa meget mere, som jeg har gjort et Forsøg paa at belyse Problemets overordentlige Vigtighed for Socialpolitiken ved Hjælp af en saa indgaaende Skildring af Hovedkartellerne som det i Øjeblikket er muligt. Thi det er særlig i Ly af den af naturlige Grunde paa disse Omraader herskende Usikkerhed og Uklarhed, Kartelfyrsterne og Industribaronerne udnytte deres Monopoler paa Almenhedens Bekostning, idet den ene Industri stadig benytter den andens Prisforhøjelser som et ofte velkomment Paaskud til ogsaa at forhøje, selv om der ingen reel Forandring er indtraadt i de samlede Produktionsomkostninger, og til i hvert Fald at tjene ogsaa paa Formandens Forhøjelse. Lad mig derfor straks sige, at en Produktionsstatistik, der er saa omfattende, at den giver hele den nuværende Produktionsproces' Hovedbogholderi, er det eneste solide Grundlag for den Lovordning af Kartelvæsenet, som man nu drives til i næsten alle Lande. Det skulde altsaa have været

---

af Interesséfællesskab, hvorved Udbyttet fra de forskellige Virksomheder adderes og fordeles efter bestemte Grundsætninger. Hermed ophører enhver Konkurrence og Spore til Prisnedsættelse lige saa virksomt som ved et Priskartel eller en Fusion. Se Liefmanns cit. Art. i Conrads Jahrb. 1907, S. 334.

den tyske Kartelenquêtes Hovedopgave, men her er de Industrielles Mund lukket med syv Segl*), og jeg siger dette navnlig for at spare Dem for den Skuffelse, som de udgivne tyske Kartelforhandlinger har været for mange andre foruden mig.

Denne Tavshed er naturligvis i og for sig talende nok, og der er vel allerede ifølge det hidtil anførte ingen der vil bestride, at Kartellerne ikke alene er i Stand til paa denne Maade at bevirke en kunstig Forhøjelse af Prisniveauet, men at de ogsaa allerede i mange Tilfælde har misbrugt denne Magt saa godt de kunde.

I det store og hele kan man anskueliggøre Kartelvæsenets prisniveauhøjnende Indflydelse paa følgende Maade. Lad os afbilde Omkostningerne paa alle Produktionsprocessens enkelte Trin ved Kurver paa en Plan, hvor Tiden er Abscisse og de tilsvarende Produktionspriser Ordinater. Ifølge Udviklingen af Nutidens Produktionsteknik vil disse Kurver da under fri Konkurrence have en Tendens til at konvergere, idet Udbyttet i alle Industrier vil blive stærkt begrænset og ligesom Produktionsomkostningerne reduceres overalt med Undtagelse af visse Ekstraktivindustrier, hvis Produktionspriskurver trods forskellige Afbrydelser har en stigende Tendens. Herved fremkommer Konvergenzen. Men efterhaanden som Kartelvæsenet bemægtiger sig Prisbestemmelsen paa hvert Produktionstrin, udvides

*) Jvfr. Baumgarten-Meszlénys Klage: Das Erfordernis der Oeffentlichkeit, welches den Ausgangspunkt einer jeden Kartellreform bildet, hat die Kartellkreise der [oesterreich-ungarischen] Monarchie noch kaum durchdrungen, so dass in vielen Fragen die Geheimhaltung der diesbezüglichen Vereinbarungen unsere Aufgabe erschwert. I. c. S. 107.

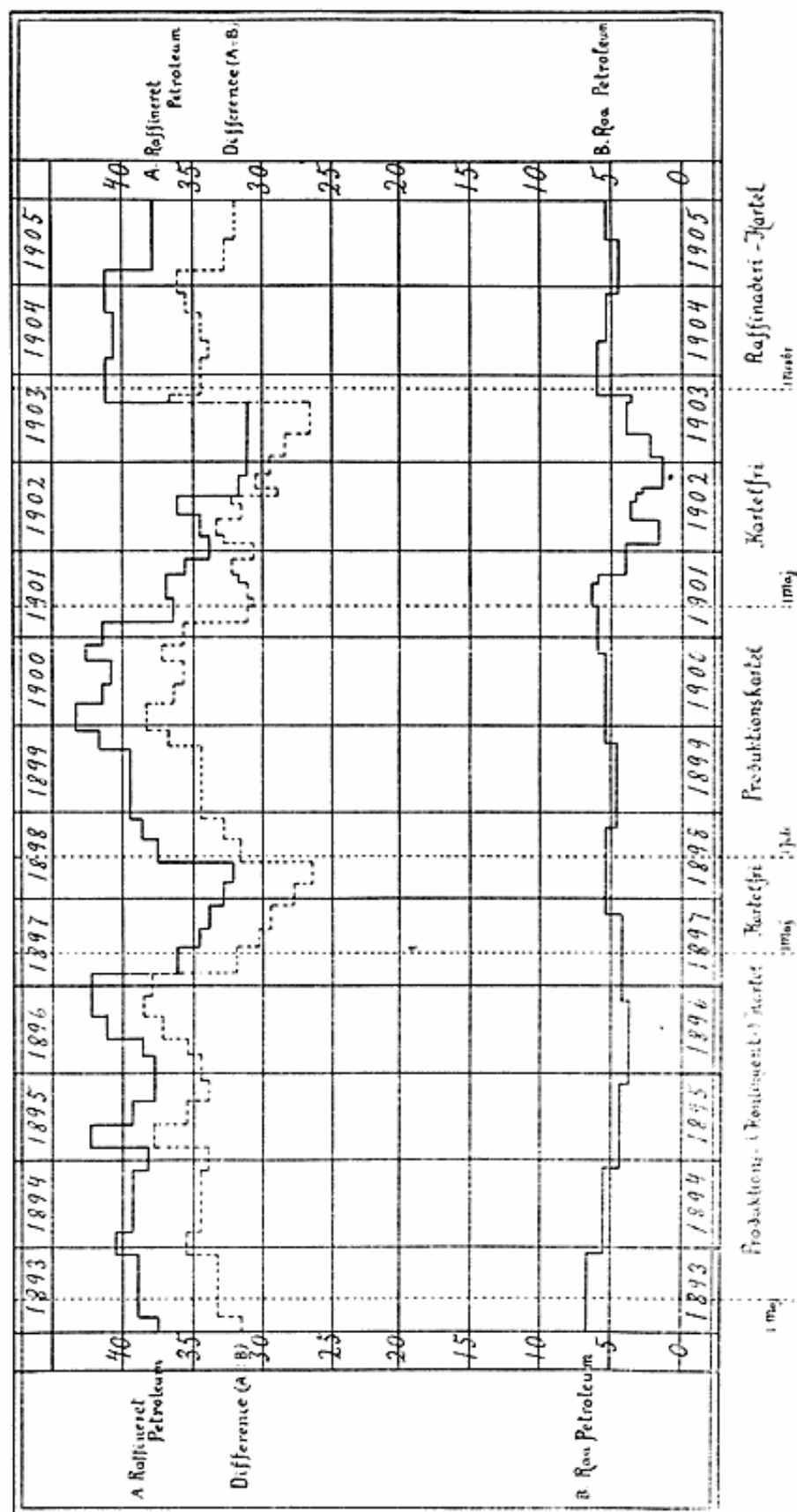

Differenserne mellem alle disse Kurver, altsaa de af dem afskaarne Ordinatykker, som netop er lig vedkommende Produktionsstadiums Bruttogevinst. Paa den Maade fremtvinger Kartellerne en divergerende Tendens for disse Produktionspriskurver. — I Virkeligheden har man nu fra Østrig-Ungarn Erfaringer, der bekræfter dette Anskuelsesbilledes reelle Gyldighed. Saaledes var Differensen mellem Priserne paa Raasukker og raffineret Sukker i Kartelperioderne 17—20 (østrigske) Kroner, men i de kartelløse Aar: 1889—90: 15.4, 1890—91: 12.9, 1894—95: 11.7

Ganske det samme gælder med Hensyn til den raa Stenolies og den raffinerede Petroleums Prisbevægelse i og udenfor Kartelperioderne, saaledes som det f. Eks. fremgaar af hosstaaende grafiske Fremstilling, laant fra Baumgarten-Meszlény's Bog. Forskellen mellem Budapest-Priserne for raffineret Petroleum og Boryslav-Priserne for raa Olie var under Kontingenterings-Overenskomsten fra Maj 1893 til Maj 1897 stigende fra ca. 32 til over 38 østrigske Kroner pr. 100 Kilo. I den kartelfri Periode indtil Juli 1898 falder Prisforskellen til 27 Kr. for atter under Kontingenterings-Overenskomsten Juli 1898—Maj 1901 at stige til samme Højde som i 1893—97. Fra Maj 1901 til November 1903 var atter en kartelfri Periode, og Prisforskellen mellem raa og raffineret Olie synker indtil ca. 28 Kr. Endelig indtræder omtrent samtidig med Raffinaderi-Kartellet i Slutningen af 1903 en ny betydelig Stigning til ca. 37 Kr.; 1905 dog atter et mindre Fald (til ca. 33 Kr.)*).

*) I de anførte Tal indgaar en Afgift paa 13 Kr. samt Fadets Værdi (5 Kr.), ialt 18 Kr. Resten er Raffinaderiernes Bruttogevinst. Nettofortjenesten maa have været meget betydelig, da

Grafisk Fremstilling af Forholdet mellem den raa og den raffinerede Petroleums Prisbevægelse.
(Se nærmere Baumgarten-Meszlány, S. 121-26).

Jeg vil dog tilføje, at i mange Industrier medfører ogsaa den fri Konkurrence netop meget store Omkostninger, som især ytrer sig i en svimlende Rabat til Forhandlere, Reklame og Rejsende og andre Midler i Kampen om Markedet. Hvad det kan løbe op til, kan De let skønne allerede af det allerførste Eksempel vi i Aften har betragtet, idet de egentlige Fabrikationsomkostninger for t. Eks. en Skrivemaskine kun beløber sig til 125 Mk., medens en tysk Skrivemaskine i Handelen koster omtrent det 3-dobbelte. Rathenau meddeler, at Agenterne for Landbrugsmaskiner ofte betinger sig 33 % af Salgsprisen*), altsaa omtrent lige saa meget som Fabrikationsomkostningerne, i Provision. En ganske tarvelig mælkefarvet Lampekuppel af de gangbareste Sorter staar Glasværket i 6 Pf., efter hvad Direktøren for et saadant meddelte mig i Tyskland. Alligevel er den i Udsalget ikke at faa under 35—50 Pf.

Dette føre os ind paa Handelsavancerne, som i den stærke Konkurrencekamp har været meget betydelige, og et af Kartellernes bedste Argumenter er, at de maa se at komme disse til Livs, hvis Reduktionen af Produktionsomkostningerne skal forslaa noget. Vi har imidlertid set, at selv for saa vidt dette lykkes, saa er det ikke sikkert at Konsumenterne mærker noget dertil, da Forskellen ofte kun er den, at Handelsavancen nu gaar i Producentens Lomme. Men dertil kommer, hvad der jo er almindelig bekendt, at ogsaa

---

Raffineringsomkostningerne, i hvert Fald efter Erfaringerne fra Amerika, sikkert nærmest have været synkende. De udgjorde i Amerika 1881: 6.0, 1885: 5.4, 1891: 5.0, 1896: 4.1, 1899: 4.0 Cents pr. Gallon (Grunzel, S. 134).

*) l. c. S. 74.

Handelsstanden danner Ringe eller koncentrerer sig for at værgе om sin Andel i Udbyttet. I Reglen søger Mellemandlerne simpelthen ved Hjælp af Prisaftaler at holde sig skadesløse hos Konsumenterne. I Mod-sætning til disse Bestræbelser staar imidlertid Varehusene, Stormagasinerne, der i Tyskland har vundet en stor Udbredelse og kan betegnes som det syndicerede Samfunds Handelsform. Saadanne Storhandelshuse kan gøre sig til den Grad gældende overfor Fabrikkerne, at de notorisk har overvæltet alle de Skattepaalæg, hvormed man til Ære for Middelstanden har søgt at standse deres Fremgang, paa Producenterne. De behøver altsaa ikke udelukkende at leve af Overvæltning paa Konsumenterne, og det er Hemmeligheden ved deres økonomiske Livskraft. Om Piben ikke vil faa en anden Lyd, naar de har fortrængt deres Konkurrenter, de mindre Næringsdrivende, saa at de selv har vundet Handelsmonopol. er naturligvis et andet Spørgsmaal.

At Mellemandlernes Priskarteller formaar ikke alene at overvælte de stigende Produktionspriser, men ogsaa at holde Detailpriserne oppe, iagttages særlig i Næringsmiddelbranchen. Et typisk Eksempel herpaa frembyder Forløbet i den sidste Tid af den saakaldte Kødnot i Tyskland (se omstaaende Tabel).

Producent- og Handelspriserne følges, som man ser, godt ad indtil 1906. Saa indtræder imidlertid i det første Halvaar et Producentprisfald paa over 8 0/0, medens Detailprisen ogsaa for de her ikke medtagne Kvaliteter kun synker med 2 à 4 0/0. Det samme gentog sig i Aar. Slagteprisen faldt indtil Midten af April med 7½ Pf. pr. $\bar{u}$ Dødvægt af Okser og Kalve og 26 Pf.

Slagtekvæg- og Kødpriser i Dresden. *)

	Okser, 1. Kvalitet, Pf. pr. ₰	Detailpris for	
		Suppekød	Stegeskød
		Pf. pr. ₰	Pf. pr. ₰
1905 Jan.....	69	65	101
— Febr.	70	66	102
— Marts	70	67	103
— April.....	69	67	102
— Maj.....	69	67	104
— Juni.....	71	71	109
— Juli	72	71	111
— Aug.	76	76	117
— Septbr.....	80	78	123
— Oktbr.	83	79	123
— Novbr.	84	80	122
— Decbr.	83	79	121
1906 1ste Kvartal ...	78	78	119
— 2det — ...	76	76	118
— 3die — ...	81	77	119

pr. ₰ af Slagtesvin. Men Detailprisen gik kun tilbage med henholdsvis $5\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}$ og 11 Pf., hvilket under Hensyn til Dresdens Kødkonsum vil sige, at Kødhandlerne ugentlig lagde 150000 Mk. mindre ud end i Dyrtiden, medens Publikum kun slap 70000 Mk. billigere. Priskartellet vedligeholdt altsaa den i Dyrtiden indtraadte Spænding mellem Producent- og Detailpriser, naturligvis til Publikums store Forbitrelse, men hvad kunde det hjælpe. Ethvert Næringsmiddelkartel har Monopol i sin By. I Budapest har Byraadet derfor gentagne Gange maattet skride ind imod Bagerkartellerne**), og flere tyske Byer er gaaet i Lag med at oprette kommunale Slagterier og Kødudsalg†).

Ganske paa samme Maade kan det gaa, naar Næringsmiddelmonopolet erhverves gennem trustagtige

*) Statistisches Jahrb. für Sachsen 1907, S. 185—86.

**) Dresdener Anzeiger d. 27. Juni 1907. Art. Fleischpreise.

†) Baumgarten-Meszlény, l. c. S. 149.

Foretagender som Dresdens og Berlins Mælkecentraler, der er eneraadende for hver sin Bys Mælkeforsyning. Følgen er blevet, at man trods høje Priser ikke kan faa virkelig Sødmælk i Berlin med Undtagelse af den indførte danske, som Berlinercentralen nu gør sig de hæderligste Anstrengelser for at udelukke, og at Mælkepriserne i Dresden er steget til 22 Pf. pr. Pot, medens Flødeindholdet er gaaet ned under 3% i over Halvdelen af Sødmælksforsyningen, ifølge Byens kemiske Kontrollkontors Undersøgelse*). Almindelig Komælk indeholder $4\frac{1}{2}$ %; de $1\frac{1}{2}$ % fravindes altsaa Konsumenterne af Monopolforetagendet, der her uden Overdrivelse kan siges at skumme Fløden, da alene de $1\frac{1}{2}$ % Fedtforringelse repræsenterer en aarlig Gevinst af 1300000 Mark.

Disse Eksempler kunde naturligvis forøges med mange andre, men det er vel ikke nødvendigt. Det er klart, at Resultatet af en gennemført Kartellering kan blive en Stramning af Prisniveauet, selv hvor man ifølge Produktivitetsens Vækst skulde vente en almindelig Nedgang. Nu véd jeg nok, at man anser Prisniveauets almindelige Gang i Nutiden for at være afhængig af Verdens Guldproduktion. Jeg vil dog ikke lægge Skjul paa, at jeg er blevet noget kættersk paa dette Punkt. Sammenholder man Tallene for Verdensguldproduktionen med Sauerbecks engelske Indexnumbers, der vel nærmest repræsenterer Prisniveauet paa Verdensmarkedet, saa faar man omstaaende Oversigt, der, som De vil se, ikke tilkendegiver nogen Sammenhæng mellem Tallenes Svingninger. Og jeg gad ogsaa nok vide,

*) Se Dr. Beythien's Beretning i »Pharmaceutische Centralhalle« 1907. Nr. 7-9.

hvordan man i alt Fald nu til Dags vil begrunde denne Sammenhæng ved Hjælp af et Ræsonnement. Vi ved jo alle, at vi ikke mere lever i Pengeøkonomiens, men i Kreditøkonomiens Tidsalder, og at kun en Hundrededel af Verdensomsætningen effektueres ved Hjælp af Guld. Jeg gad altsaa se den Økonom, der kan forstaa, at en Tønde Guld mere eller mindre i Bank of Englands Kælder skulde kunne overkompensere alle de mangfoldige produktionstekniske Virkninger, der nu til Dags mere end nogensinde vilde tvinge Priseniveauet ned, dersom disse Tendenser fik Lov at raade alene.

Aar	Verdens- guldproduk- tionen *) Kilogr.	Sauerbecks engelske Prisniveau-Index **) (1867—77 = 100)	
		Raa- stoffer	Alle Varer tilsammen
1886	160000	67	69
1887	159000	67	68
1888	166000	69	70
1889	187000	70	72
1890	179000	71	72
1891	197000	68	72
1892	221000	65	68
1893	237000	65	68
1894	273000	60	63
1895	299000	60	62
1896	304000	60	61
1897	355000	59	62
1898	432000	61	64
1899	462000	70	68
1900	385000	80	75
1901	401000	72	70
1902	449000	71	69
1903	497000	72	69
1904	527000	72	70
1905	—	75	72

*) Amerikansk Møntberetning 1901 og Sundbärgs Aperçus statistiques.

**) Journ. of the R. Stat. Society 1906, S. 212.

Men det gør de, som vi har set. ikke, idet de maa vige for de med Kartelleringen følgende modstræbende Agenser. Det er da næppe noget Tilfælde, at en Stramning af Prisniveauet har været særlig følelig siden Midten af 90'erne, da Kartelbevægelsen for Alvor tog Fart og vandt Indflydelse. Følgende Beregninger over Engros-Prisniveauets Bevægelser i Tyskland og Amerika har jeg især hentet fra Dr. Mackeprangs fortjenstfulde Sammenstilling i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1904 (S. 474—75).

Aar	Engros-Prisniveauets Bevægelser i			
	Tyskland		England	Amerika
	Schmitz	Conrad	Sauerbeck	Dep. of Labor
	1879—88 = 100	1871—80 = 100	1867—77 = 100	1890—99 = 100
1891	105	98	72	112
1892	95	95	68	106
1893	92	92	68	106
1894	84	83	63	96
1895	84	82	62	94
1896	84	83	61	90
1897	86	83	62	90
1898	91	84	64	93
1899	98	100	68	102
1900	106	99	75	110
1901 *)	99	93	70	109
1902	98	94	69	113
1903	101	100	69	114
1904 ..	103	104	70	—
1905 .	105	106	72	—
1906	113	109	77	—

*) Fortsættelsen 1901—06 af Schmitz' Talrække skylder jeg Udregninger, der velvilligst er overladt mig af cand. polit Dalhoff. Fortsættelsen 1902—06 af Conrads Tal har jeg beregnet ved successivt at forhøje hans Index-Tal for 1901 i samme Forhold som Vareprissummerne i hans »Chronik«, Jahrbücher 1906, S. 795.

Detailprisniveauet er naturligvis steget endnu stærkere, især hvis man medregner Lejestigningen, der jo i Virkeligheden ogsaa skyldes en Monopolrente. I Amerika, hvor hele Monopolvæsenet er kraftigst udviklet, er man da ogsaa ganske klar over, at det bærer en væsentlig Del af Skylden for Livets store og tiltagende Dyrhed*).

Nu kunde man ganske vist navnlig for Tysklands Vedkommende sige, at alt dette kun er Overgangsfænomener. I Virkeligheden knager og brager det jo i alle Kartelsammenføjningerne. Sagen er, at hvert isoleret Produktionsstadium paa Grund af alle de andres stedse mere omfattende Kartellering føler sig mere og mere trykket og afhængig.

Hertil kommer, at adskillige af Kartellerne rummer Værker af en højst forskellig produktionsteknisk Værdi. Saaledes er der netop i Kulkartellet smaa gammeldags anlagte Gruber, der trods Kartelpriserne næppe kan holde sig oven Vand, og atter andre, der har et svimlende Overskud og en næsten ubegrænset Produktions-evne. Men dennes Udvikling spærres af de smaa uøkonomisk arbejdende Gruber, navnlig da 1903 bragte den Bestemmelse, at hver Grubes Kontingentandel i den samlede Produktion ikke mere kunde forhøjes.

Disse Forhold afføder nu f. Eks., at de store moderne Gruber køber eller associerer sig med Jærnværker til en ny Produktionsenhed, hvor Gruben kan

*) Naar Baumgarten-Meszlény derfor S. 240 siger: »Soviel steht fest, dass die Korruption in Amerika nicht durch die Trusts, und die Verteuerung der Lebensbedingungen in Europa nicht durch die Kartelle verursacht wurde«, saa skylder de endnu Beviset for denne Paastand, der strider mod deres øvrige Udtalelser, se f. Eks. S. 232 og 276.

blive af med det Kul, som Syndikatet ikke vil have, og hvor Jærnværket er uafhængigt af Kulsyndikatets Prispolitik. Derpaa køber et Jærnvalseværk, der jo er det næste Trin i Produktionsprocessen, denne Kombination, og paa den Maade opstaar den ene Bedriftsstabel efter den anden i Tysklands Hovedindustrier. I hvilken Grad saadanne aabenbart i produktionsteknisk Henseende trustlignende Formationer er de saakaldte »rene« Bedrifter overlegne, kan man se af den Nøds-tilstand, hvori f. Eks. de rene Jærnvalseværker lever. Saaledes foregaar der i Tyskland utvivlsomt en Bevægelse bort fra Kartelleringen paa tværs til Kartelleringen paa langs. Men det er klart, at selv om det ny, der er ved at vokse frem ad denne Vej, har alle produktionstekniske Muligheder for at gøre Vareproduktionen billigere, saa er det ingenlunde sikkert, at dette vil komme Konsumenterne til Gode; thi Bedriftsstablen stræber lige saa bevidst efter en Monopolstilling som Kartellet, ja en virkelig gennemført Kartellering paa langs vil aabenbart være endnu uangribeligere for Konsumenterne end den nuværende Kartellering paa tværs. Det ser man jo forøvrigt direkte i Amerika.

De tyske Kartelspecialister synes ganske vist ikke at øjne nogen Fare. Saaledes skriver Liefmann i sin sidste Afhandling i Conrads Jahrbücher 1907: »Der foreligger ingen Tegn til, at vi ogsaa hos os gaar amerikanske Trustmisligheder i Møde«*). De har nu set, at naar man ikke just tænker paa den rene Svindel, men paa Monopoldannelsens almindelige Indflydelse paa Almenvellet, saa er der Tegn nok i Sol og Maane,

*) Liefmann: Die heutige amerikanische Trustform. Conrads Jahrb. 1907, S. 348.

naar man ikke lader sig blænde. Og denne almindelige Tryghed er kun forklarlig ved, at der mig bekendt i hele Literaturen ikke foreligger nogensomhelst Undersøgelse, der tager det Sigte, som er anlagt i nærværende Foredrag, og dette hænger atter sammen med, at den meste Kartelliteratur i Tyskland synes skrevet af Generalsekretærer for Kartelforbundene og lignende Folk, der ganske vist har en betydelig økonomisk Dannelse, men ser Sagerne altfor meget ud fra deres egen Hule.

Jeg tror altsaa, at deres Optimisme, bedømt ud fra Samfundets Synspunkt, er uberettiget, og ligesom denne min Anskuelse bekræftes af det hidtil bekendte Materiale, saa er jo ogsaa de principielle Grunde til, at den uafhængige Socialøkonom maa nære Betæneligheder ved den ny Tingenes Tilstand, vi ogsaa her hjemme føres ind i, klare nok. Thi Forudsætningen for hele den nyere Tids økonomiske Kultur var hidindtil, trods alle socialpolitiske Forbehold, den frie Konkurrence, der var det væsentligste Værn for Konsumenternes Interesser, idet den skulde medføre, at disse dog efterhaanden stadig fik billigere og bedre Varer. Denne Teori er i Virkeligheden ogsaa trods al Forhaanelse ganske rigtig, og den overdrevne Kritik beror i Virkeligheden paa, at man har overset, at den Kraftudfoldelsens Frihed, der er en Forudsætning for Ligevægten mellem Producenternes og Konsumenternes Interesser, i det virkelige Liv aldrig nogen Sinde har været tilstede; alle Misligheder i det 19de Aarhundredes økonomiske Kultur kan i Virkeligheden føres tilbage til en eller anden Slags mer eller mindre isoleret Producentmonopol. Men i Begyndelsen af det 20de Aarhundrede

blev Monopolet saa at sige gjort til et Princip, der søges gennemført indenfor alle Produktionens Led i saa stor Udstrækning som muligt, og derved har man fuldstændig brudt med Forudsætningen for hele vor Fordelingsmekanisme, uden at det er lykkedes nogen Stat at tilvejebringe noget som helst, der kunde ligne en Garanti for Konsumenternes og Arbejdernes Interesser over for Kapitalens og Kartellernes Monopol, der synes at være kommet bag paa alle Socialpolitikere.

Jeg skal derfor slutte dette korte Rids af Nutidens mest brændende socialpolitiske Spørgsmaal med at angive den Maade, hvorpaa det lettest og sikrest kan føres til en Løsning paa den bestaaende Samfundsordens Grund; kort sagt den Maade, hvorpaa Monopolets Overmagt kan brydes, uden at der spændes Ben for de produktionstekniske Fordele, som i mange Tilfælde følger med den moderne økonomiske Koncentration. Ganske vist har allerede Adam Smith fremhævet, at de Industrielle rejser sig imod ethvert Forslag, hvis Gennemførelse er egnet til at forøge Antallet af deres Rivaler, og det med en saadan Energi, at naar en Parlamentariker vilde bekæmpe denne indflydelsesrige Stands Monopolbestræbelser eller maaske endog havde Anseelse nok til at bryde disse, saa kan hverken den mest anerkendte Retskaffenhed eller den højeste Rang eller de største offentlige Tjenester beskytte ham imod — det følgende er ordret — »den mest nedrige Mishandling og Undertrykkelse, fra personlige Fornærmelser, og undertiden heller ikke mod ligefrem Fare«^{*)}. Jeg har

*) From the most infamous abuse and detraction, from personal insults nor sometimes from real danger. (v. Rottenburg: Kartellfrage, S. VIII).

nu en bedre Tro til den økonomiske Udviklings Foregangsmænd, og i hvert Fald til de mest fremragende af dem, fordi jeg føler mig overbevist om, at det altid er let at blive enig med en virkelig stor Mand. Men selv i værste Fald kan vi, der haabe engang at skulle føre denne Sag igennem, trøste os med, at man paa Arten af den Modstand, den vil rejse, kan maale, i hvilken Grad man har faaet Ram paa Særinteresserne og deres Misbrug.

Jeg bemærkede nylig, at det endnu ikke var lykkedes nogen Stat i denne ny Tingenes Tilstand at sikre Almenvellet overfor Privatinteresserne. Dette ligger dels i, at Lovgivningsmagten paa dette Omraade er kommet for sent. »We control conditions«, sagde en amerikansk Industrimagnat til en økonomisk Forfatter, der truede ham med Samfundskontrol — det er udlagt: vi har allerede alle de politiske Traade i vor Haand*). Endvidere ligger det i Arten af de hidtil gjorte Forslag. Jeg skal ikke komme nærmere ind paa disse, hvis Tal er Legio, men blot rekapitulere de to Hovedmomenter, hvorpaa de alle er strandede. En Del af Forslagene lader sig henføre til den Tanke, at den frieste Koalitionsret og Strejkeret for Arbejderne vil sætte de fornødne Grænser for Producentmonopolernes Magt**). Men man skulde tro, at det var umiddelbart indlysende, at ihvorvel de koalerede Arbejdere var de stærkeste, inden Kapitalen og Kartellerne koncentrerede sig, saa vil dette Styrkeforhold let kunne vende sig imod Arbejderne, saasnart Samfundsyndiceringen er fuldbyrdet. I Virkeligheden bekræfter den tyske Strejkestatistik

*) Smlgn. Baumgarten-Meszlény: Kartelle. S. 233.

***) Se v. Rottenburg: Die Kartellfrage.

denne Frygt. Hertil kommer, at Syndikaterne jo faktisk, i hvert Fald i Tyskland, tager særlig Sigte paa at »kontrollere« Arbejderne, som det hedder, hvilket i Praksis har medført, at f. Eks. Bjærgarbejderne i Rhinland faktisk allerede er saa godt som stavnsbundne og livegne. I Amerika er i mange Tilfælde enhver Konkurrence om Arbejdskraften ophævet, og en Arbejder, der ikke vil makke Ret i det ene Kartel, faar heller ingen Ansættelse under det andet. Men den største Vanskelighed ligger dog i, at selv i de mange Tilfælde, hvor Monopolisterne er villige til at tage Hensyn til Arbejdernes Fordringer, er de opnaaede Fordele kun rent nominelle, idet Arbejdere og øvrige Konsumenter faar Lov at betale hele Gildet i det endelige Prisniveau*), som Arbejderne i selv de mest omfattende Industrier ikke kan beherske ved Hjælp af Fagforeningspolitikken. En anden Række af Forslag lader sig henhøre til den Tro, at det kan lykkes at ramme Karteller og Truster ved at paalægge dem de største offentlige Byrder. Herved overser man, at det netop ligger i Monopolets Væsen at kunne overvælde disse Byrder paa de sidste Konsumenter. Fanden tager de bageste. Med Rette opgør derfor Baumgarten-Meszlény hele Balancen paa følgende Maade: »Naar man tager Summen af alt det foregaaende, synes det at kunne slaas fast, at Trusterne (Monopolbesidderne) kun da er tilbøjelige til idetmindste delvis at lade Resultaterne af

*) Dette er — netop som Følge af Trusterne Virksomhed — i Amerika for Livsfornødenhedernes Vedkommende steget med gennemsnitlig $47\frac{1}{2}\%$ i de sidste 10 Aar! Se A. Peschke-Koedt: Den amerikanske Krise. »Politikens« Kronik d. 7. Decbr. 1907.

deres gunstigste Stilling komme Konsumenterne til Gode, naar de bliver tvunget til det af Konkurrencen^{*)} Nu beder jeg Dem, mine Herrer, skal vi vente til Konkurrencen tvinger Monopolforetagendet til at op-høre med sine Misbrug? Det vilde jeg kun have sagt, dersom det kom mig an paa en raffineret Vittighed. Men i Stedet for tager jeg dette Paradoks alvorligt, især fordi det fører lige ind i min Konklusion, som er, at vi maa skaffe denne Konkurrence tilveje. Og hvordan? Det kan kun ske ved et eneste altomfattende Middel, nemlig derved, at Staten efterhaanden køber et eller flere af de største Produktionsforetagender i enhver af Erhvervslivets Grene, indtil den ved sin egen Erhvervsvirksomhed paa rent kapitalistisk Grundlag, altsaa under den bestaaende Samfundsordning, kan tale et Alvorsord med paa alle Omraader, hvor Koncentrationsideen udarter til Konsumentudbytning. Fortæl mig ikke, at Staten og dens Funktionærer ikke forstaar sig paa saadanne Kæmpeforetagender. En Mængde af de Promotors, som f. Eks. i Amerika har været Sjælen i Koncentrationsbevægelsen, forstod sig ikke engang saa meget paa, hvad de rørte ved, som De og jeg, og dog lykkedes alting for dem, blot fordi de, som Baumgarten-Meszlény fremhæver**), forstod at vælge deres Folk, og saa meget maa ogsaa Staten kunne. Jo hurtigere og tidligere Staten skrider til Gennemførelsen af denne Plan, des billigere vil den kunne erhverve de fornødne Aktier og Andele; man har Eksempler paa, at et fremskredet Monopol har kunnet blokke Staten for uhyre Summer i de enkelte

*) l. c. S. 225.

**) l. c. S. 338.

Tilfælde, hvor den af egen Nød og Trang har maattet skride ind.

Staten erhverver eller opretter altsaa med en hidtil ukendt Besluttsomhed og altsaa for Monopolisterne ganske overraskende efterhaanden et Par betydningsfulde Jærnværker, Maskinfabriker, en eller to store Sukkerfabriker o. s. v.; hver af de større Kommuner faar sit eget Slagteri og Bageri o. s. v., der alle drives ud fra rent kapitalistiske Grundsætninger og snart træder sammen med de øvrige Bedrifter i Branchen for at opnaa Koncentrationsfordele eller væрге mod udenlandske Kartellers Overgreb, snart sprænger Koalitionerne, naar de begynder at udarte til Fare for Konsumenterne; kort sagt, Staten bliver Tungen paa Vægt-skaalen i Samfundets økonomiske Balance, uden at den falder ud i de Farer, som en eneraadende Statsdrift vil kunne medføre lige saa godt som en eneraadende Privatdrift. Ikke at forglemme sikrer Staten sig fuldstændigt den mægtigste af Privatbankerne. Hvis den ikke gør det, kan alle andre Forholdsregler paa Grund af Bankkoncentrationens overhaandtagende Indflydelse paa Udformningen af det økonomiske Liv*) — hvilket Tiden desværre ikke tillader mig at komme nærmere ind paa — let vise sig illusoriske. Kan den ikke paa anden Maade faa Haand i Hanke med Privatbankerne, saa opretter den selv en. Til hvem en saadan Statsbank skulde laane Penge? Det er meget lige ud: til enhver, hvem de øvrige Banker af andre end rent bankmæssige Grunde nægter at understøtte med fornøden Kapital — hvilket De sikkert selv kender

*, Se f. E. Rathenau S. 10.

Eksempler paa. Hvis disse Forholdsregler støttes af en fornuftig Told- og Handelspolitik, der f. Eks. involverer Beskyttelsesnedsættelse og midlertidige Indførselsforbud, alt efter som det er et indenlandsk eller et udenlandsk Kartel, der farer frem med sine Ødelæggelser, saa er hele Problemet løst. Det er tillige den eneste Maade, hvorpaa Staten kan komme til at disponere over de fornødne virkelige Sagkyndige, som den paa alle Erhvervslivets Omraader vil faa mer og mer Brug for. Forslagene om en overordentlig Monopolkontrolkomité o. s. v. stranded netop især paa, at denne dog aldrig vil kunne faa rigtig Besked, som vi ser af den tyske Kartel-Enquêtes Fallit.

Mærkelig nok er denne Løsning hidtil kun, saa vidt jeg kender Kartelliteraturen, faldet endnu to Mænd ind. Den ene er Gothein i Tyskland (1905), den anden Baumgarten-Meszlény i Østrig-Ungarn (1906). Jeg troede egentlig, at jeg var helt alene om den, og for saa vidt ærgrede det mig at finde, at jeg havde Tilhængere, før jeg fik fremsat mine Ideer. Men det afhænger nu især af denne Forsamling, i hvilken jeg ser de bedste Mænd fra Industri, Handel og Statsøkonomien forsamlede, om de skal vinde videre Udbredelse iblandt mine Landsmænd, hvilket naturligvis ligger mig særlig paa Hjerte for Danmarks Fremtids Skyld. Hermed overlader jeg Dem til Bedømmelse disse kortfattede Tanker, hvis Kærne er: Ikke Statssocialisme, men Statskapitalisme.

Foredraget efterfulgtes af en Diskussion, hvoraf vi gengive nedenstaaende:

Kontorchef Emil Meyer vilde spørge Foredragsholderen, om han havde studeret Statens egen Deltagelse i Produktionen paa de Omraader, hvor Industrien er kartelleret. I Tyskland var jo Kulminedriften et Eksempel herpaa. Kunde det paavises, at Staten havde øvet Indflydelse paa Kulsyndikatets Politik?

Indlederen: Det var ikke lykkedes Staten at faa Indflydelse her. Medens Statens Miner for 20 Aar siden maaske repræsenterede Halvdelen af Vesttysklands Kulproduktion, havde Syndikatet i nyere Tid forceret Produktionen, saaledes at Staten var bleven den lille; nu repræsenterede Staten kun ca. en Femtedel af den samlede Kulproduktion. Da Staten i sin Tid søgte at faa Ram paa Syndikatet, kom dette i en frygtelig Angst; og da det rygtedes, at Staten vilde købe »Hibernia«, udstedtes der en Mængde nye Aktier, hvorved Staten kom i Minoritet. Denne Affære var netop et godt Bevis paa, at Staten i Tide maa være betænkt paa at gribe ind; kommer den for sent, bliver Sagen overordentlig vanskelig.

Godsforvalter S. Berthelsen gjorde opmærksom paa, at der blandt de Midler, der staa til Statens Raadighed i Tyskland, findes en Rest af en gammel Lov. Den ældre tyske Bjergværkslovgivning gav Ret til at overføre til Staten de Grubeanlæg, som ikke udnyttes. Ved at anvende denne Ret vilde Staten have det i sin Magt at modvirke den Tendens, der er Monopolernes Styrke: at nedlægge Værker.

Indlederen: Den af Godsforvalter Berthelsen omtalte Lov eksisterede vel endnu, men i ændret Skikkelse, saa at uudnyttede Gruber kunde nedlægges, naar de vare urentable, og da der fandtes mange saadanne, som stadig opkøbtes af de rentable Gruber for (indtil 1904) at forøge disses Kontingentret i Syndikatet, var dettes Magt hidtil ikke indskrænket gennem Bjergværkslovgivningen.

Kontorchef Warming: Indlederens Forslag om Statskapitalisme tog intet Hensyn til den kendte Sæt-

ning i Værdilæren, at Prisen bestemmes ved Produktionsomkostningerne for den dyreste Producent, som ikke kan undværes til Markedets Forsyning. Det kunde ikke nytte, at et Par Producenter kunde og vilde sælge billigt, naar de ikke til den billige Pris kunde forsyne Markedet, thi Kartellets Pris vilde da alligevel blive den afgørende. Hvis derfor Staten f. Eks. købte 2 Sukkerfabrikker og satte Prisen ned til 20 Øre, medens et Kartel havde 8 Fabrikker og tog 30 Øre, da vilde dette vel være meget behageligt for de Forbrugere eller vel snarest Mellemlhandlere, som fik fat i det billige Sukker, men naar Statens Lagre var tømte, vilde Kartellet alligevel være Markedets Herre. Staten maatte i alt Fald være rede til betydelige Produktionsudvidelser, som ofte, f. Eks. ved Sukker, krævede meget lang Tid til Gennemførelsen.

Kontorchef Emil Meyer: Den af den foregaaende Taler omtalte Værdilov gjorde sig formentlig kun gældende, hvor Konkurrencen var saa vidt fri, at Produktionsomkostningerne virkelig kom til at spille en væsentlig Rolle ved Prisbestemmelsen. Men nu var Foredragsholderens Forudsætning den, at Konsumenterne betalte en kunstig Monopolpris, netop fordi den fri Konkurrence mellem Producenterne var ophævet ved deres indbyrdes Sammenslutning. Paa Grund af denne Sammenslutning og den derved muliggjorte Indskrænkning af Produktionen kunde de skrue Prisen op over Produktionsomkostningerne. Naar Staten under disse Omstændigheder erhvervede tilstrækkelig store Bedrifter, stræbte at udvide disses Produktion og udbød Varerne til en Pris, der uden at gaa under de nødvendige Produktionsomkostninger dog var lavere end den kunstige Kartelpris. maatte dette bevirke, at de sammensluttede Bedrifter saa sig nødsagede til ogsaa at sætte Prisen ned for ikke at risikere en Nedgang i deres Afsætning.

Kilder.

Oplysningerne i det foregaaende stotter sig, foruden til personlige lagttagelser paa Stedet og til Dagspressens Kronik over de herhen hørende Emner (naturligvis i meget kritisk Sondring), væsentligst paa nedennævnte Værker, der (bortset fra Bosenicks og Rathenaus) tillige udgør den vigtigste Del af den tyske Kartell-literatur siden 1902. En Fortegnelse over den indtil dette Aar fremkomne Literatur findes i Grunzels og Hubers Bøger:

- F. Baumgarten und A. Meszlény: Kartelle und Trusts. Berlin 1906.
- A. Bosenick: Der Steinkohlenbergbau in Preussen und das Gesetz des abnehmenden Ertrages. Tübingen 1906.
- J. Düssel: Les unions et syndicats les plus importants du bassin houiller rhénan-westphalien. *Revue économique internationale*, 1907, Vol. III.
- F. C. Huber: Die Kartelle. Ihre Bedeutung für die Social-, Zoll- und Wirtschaftspolitik. Stuttgart-Leipzig 1903.
- J. Grunzel: Ueber Kartelle. Leipzig 1902.
- K. Liefmann: Kartelle und Trusts. Stuttgart 1905.
- Samme: Ueber die Anwendbarkeit der heutigen amerikanischen Trustform in Deutschland. *Conrads Jahrbücher*, 1907.
- W. Morgenroth: Die Exportpolitik der Kartelle. Leipzig 1907.
- K. Rathenau: Der Einfluss des Kapitals und Produktionsvermehrung auf die Produktionskosten in der deutschen Maschinen-industrie. Jena 1906.
- F. v. Rottenburg: Die Kartellfrage in Theori und Praxis. Leipzig 1903.
- H. Völeker: L'état actuel de l'industrie siderurgique allemande et son organisation. *Revue économique internationale* 1904 Vol. III.
- Tschierschky: Kartell und Trust. Göttingen 1903.